

Asia: VN/1531/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta (alkoholijuoman toimittaminen, etämyynti ja markkinointi)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää lausuntopyynnöstä. Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata hallituksen esitystä, jossa ehdotetaan alkoholilain muutosta siten, että mahdollistettaisiin alkoholijuomien verkkokauppa ja toimitus sekä selkeytettäisiin rajat ylittävän etämyynnin sääntelyä. Lisäksi esityksellä helpotettaisiin väkevien alkoholijuomien markkinointia EU:n sisämarkkinoilla. Näillä esitetyillä muutoksilla on merkittäviä sosiaali- ja terveystaloudellisia vaikutuksia, jotka voivat kohdistua erityisesti lapsiin, nuoriin, raskaana oleviin ja perheisiin. Muutoksen seurauksena syntyvät haitat voivat ylittää mahdolliset taloudelliset hyödyt.

Alkoholin saatavuuden helpottuminen ja verkkokaupan yleistymisen madaltavat kynnystä ostaa ja käyttää alkoholia. Vaikka ikärajavalvontaa esityksessä painotetaan, tutkimukset ja kokemukset muista maista osoittavat, että nuoret onnistuvat usein kiertämään verkkokauppojen valvontamekanismeja. Ikärajavalvonnan käytännön toteutus (esim. toimitustilanteessa) voi olla haastavaa. Alkoholin käytön varhainen aloittaminen altistaa mielenterveysongelmille, oppimisvaikeuksille ja syrjäytymiselle. Lisäksi vanhempien alkoholinkäytöllä on merkittäviä vaikutuksia lasten kasvu- ja ympäristöön, emotionaaliseen turvallisuuteen ja perheen arkeen.

Alkoholikulttuuri voi muuttua entistä kaupallisemmaksi ja kulutusmyönteisemmäksi, jos mainontaa ja markkinointia eri muodoissaan lisätään tai helpotetaan. Tämä saattaa vaikuttaa erityisesti asenteisiin alkoholien käyttöä kohtaan, erityisesti nuorten keskuudessa, ja katkaista kokonaiskulutuksen vähenemisen myönteisen kehityksen.

Alkoholin käyttö raskauden aikana on yksiselitteisesti haitallista. Se voi johtaa sikiön alkoholioireyhtymään (FASD), joka aiheuttaa pysyviä keskushermoston vaurioita. Jo nykyisellään arviolta 600–1 200 lasta syntyy Suomessa vuosittain alkoholivaurioin. Mahdollinen alkoholin saatavuuden, näkyvyyden ja markkinoinnin lisääntyminen heikentää julkisen viestinnän vaikutusta raittiuden edistämiseksi raskauden aikana.

Alkoholi on merkittävä riskitekijä lähisuhde- ja perheväkivallassa. Useat suomalaiset tutkimukset ja tilastot osoittavat, että väkivallanteot kumppania ja lapsia kohtaan liittyvät usein päihteiden käyttöön. Alkoholin käytön lisääntyminen ja käyttökynnyksen madaltuminen voi siten lisätä myös väkivallan määrää kodeissa, mikä heikentää perheiden turvallisuutta ja lasten hyvinvointia. Yhteiskunnan vastuulla on suojella erityisesti lapsia ja väkivallan uhreja – ei luoda olosuhteita, joissa riskit entisestään kasvavat.

Esitys voisi toteutuessaan todennäköisesti lisätä myös naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja myös niihin liittyvien vakavien tilanteiden määrää. Kun alkoholisidonnainen lähisuhdeväkivalta on vakavampaa muihin tilanteisiin verrattuna, muutos voi entisestään kasvattaa sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksia. Lähisuhdeväkivallan välittömät kustannukset pelkästään terveydenhuollolle ovat 157M€ (Siltala 2024.) Suomi on sitoutunut Istanbulin sopimukseen ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn.

Huomionarvoista on myös se, että THL:n tilastoraportin mukaan 0-2 -vuotiasta lapsista tehtyjen lastensuojeluilmoitusten määrä nousi 12% vuonna 2024, mikä on poikkeuksellista. Myös ennakkollisten lastensuojeluilmoitusten määrä kasvoi 6%. Aikaisemmista tilastoista tiedämme, että yksi suurimmista syistä pienten vauvojen huostaanottoon on vanhempien päihdeongelma. Samaan aikaan avustukset päihdeongelmaisille odottaville äideille ja vauvaperheille tarkoitetuille ensikodeille ovat vähentyneet.

Alkoholista aiheutuvat kustannukset suomalaiselle yhteiskunnalle ylittävät 2 miljardia euroa vuodessa (THL:n arvio). Alkoholin kulutuksen kasvu, jota helpottunut saatavuus ja lisääntynyt markkinointi lisäävät mahdollisesti pitkällä aikavälillä, kasvattaa väistämättä myös kansantaloudelle syntyviä kustannuksia. Lyhytaikaiset taloushyödyt myynnin ja verotulojen muodossa voivat siis pidemmällä aikavälillä kumoutua suurempina menoina.

Helpompi saatavuus voi johtaa kulutuksen ja siitä seuraavien haittojen kasvuun, erityisesti jos toimituspalvelut mahdollistavat nopean ja helpon alkoholihankinnan ilman riittävää harkintaa. Lakiesityksessä todetaankin: ”Tutkimuskirjallisuudessa on havaittu, että alkoholin verkko-ostoksia sekä toimituksia (tutkimuksissa terminä home delivery, kotiinkuljetus) hyödyntävissä on keskimääräistä enemmän alkoholin riskikäyttäjii.” Lakimuutoksella suurimmat hyödyt kotiinkuljetuksesta tulisivat mahdollisesti siis riski- ja ongelmakäyttäjille, joiden käytöstä syntyvät puolestaan esityksessäkin todettuja haittoja.

Lakimuutosta perustellaan alkoholin saatavuuden helpottamisella. Alkoholi ei ole peruselintarvike tai kulutustuote, jota tulisi saada helpommin, tai jonka käyttöä olisi ylläpidettävä tai edistettävä yhteiskunnan toimesta. Alkoholin terveyshaitat ja sen synnyttämät kustannukset ovat yksiselitteisiä. Alkoholi on yksi suurimmista kansanterveyttä kuormittavista tekijöistä Suomessa. Lakiesityksessä todetaankin mm.: ”Suomessa alkoholisairauksiin ja -myrkytyksiin kuolee asukaslukuun suhteutettuna ihmisiä yli kolminkertainen määrä Ruotsiin ja Norjaan verrattuna” Ei ole oikein, että nyt jo kriisissä ja lukuisten leikkausten kohteeksi joutuneet sosiaali- ja terveyspalvelut kuormittaisivat mahdollisesti lisää lakimuutoksen seurauksena.

Lakimuutoksesta syntyviä riskejä ja haittoja ei pitäisi perustella työpaikkojen mahdollisella lisääntymisellä. Lakiesityksessä todetaan: ”Nyt ehdotetusta muutoksesta voi aiheutua joitakin haitallisia vaikutuksia sekä ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin yleisesti että lasten ja nuorten hyvinvointiin ja yksilölliseen kasvuun. Ehdotetussa muutoksessa on kuitenkin pyritty turvaamaan ikärajavaltvontaa mahdollisimman tehokkaasti, jotta lapsin ja nuoriin kohdistuvat alkoholinkäytöstä johtuvat haitat eivät tämän esityksen johdosta lisääntyisi mainittavasti. Toisaalta alkoholijuomien

toimittaminen lasten vanhemmille voi lisätä jo erityisen haavoittuvassa asemassa olevien riskikäyttäjien lasten kokemaa turvattomuutta kotioiloissa ja vaarantaa samalla lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin. - - - Lakiehdotus toisaalta myös mahdollistaisi alkoholielinkeinonharjoittamisen nykyistä sääntelyä laajemmin ja mahdollisesti lakiehdotuksen johdosta voisi myös syntyä uusia työpaikkoja alalle.”

Lakiehdotuksessa tuodaan esiin hallituksen tavoite panostuksen siirtämisestä korjaavasta työstä ongelmien ennaltaehkäisyyn. Samaan aikaan on kohdistettu massiivisia leikkauksia sosiaali- ja terveysjärjestöihin, jotka ovat mittava toimija nimenomaan ennaltaehkäisevässä ja matalan kynnyksen päihde- ja mielenterveystyössä. Myöskään alkoholin saatavuuden laajentaminen ei tue ongelmien ennaltaehkäisyä, vaan päinvastoin todennäköisesti lisää painetta korjaavaan työhön, jolloin hallituksen tavoite painopisteen siirtämisestä on hankalasti tavoitettava.

Alko on ollut tiukasti säädelty monopolit, ja verkkokaupan avaaminen voi johtaa sen roolin muutokseen sekä käytännössä vaarantaa Alkon perustellun tarpeellisuuden ja olemassaolon tulevaisuudessa. Kansainvälisten tutkimusten perusteella monopolijärjestelmä ennaltaehkäisee ja vähentää alkoholin kulutusta ja haittoja väestössä. Myös hallitusohjelmassa todetaan, että hallitus ei muuta Alkon kansanterveydellistä asemaa. Käytännössä näin saattaisi kuitenkin käydä. Hallituksen esityksessä laajennetaan ulkomailta käsin toimivien myyjien oikeutta myydä alkoholia Suomeen. Ulkomaiset verkkokaupat ja niiden mahdolliset lähivarastot todennäköisesti saattaisivat romuttaa Alkon roolia, pahimmillaan siirtäisivät vero- ja muita tuloja ulkomaille ja samanaikaisesti jättäisivät kustannukset suomalaisen kansantalouden harteille. Etämyyntiä ei tulisi sallia varsinkaan väkeville alkoholijuomille.

Vaikka tavoitteena on parantaa alkoholielinkeinon kilpailukykyä ja tulopohjaa, ei lainsäädäntöä tule tehdä kansanterveyden, lasten ja perheiden hyvinvoinnin kustannuksella. Lakiesitys sisältää siis vakavia riskejä, jotka kohdistuvat siis yhteiskunnan haavoittuvimpiin jäseniin: lapsiin, nuoriin, raskaana oleviin, lapsiperheisiin ja erilaisiin perheisiin, joissa on päihde- tai väkivaltataustaa. Tämän vuoksi emme voi kannattaa käsillä olevaa lakiesitystä. Mikäli esitys etenee, tarvitsee hallituksen esitys tuekseen selkeitä, suojeluun tähtääviä vastatoimia ja hyvinvointitalouden näkökulman mukaanottoa päätöksentekoon. Ehdotamme, että esitystä täydennetään kattavalla vaikutusarvioinnilla erityisesti lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta. Esitykseen tulee lisätä erillinen arvio alkoholilain muutoksen mahdollisista vaikutuksista lähisuhde- ja perheväkivaltaan. Samalla on selvitettävä tarve lisätä tukipalveluja ja resursseja väkivaltaa ja päihdeongelmia ehkäiseville ja niissä auttaville tahoille. On myös varmistettava, että ikärajavalvonta ja verkkomyyntin valvonta ovat konkreettisesti toimivia ja riippumattomasti arvioitavia. Lakimuutoksen rinnalle on suunnattava merkittävästi lisää resursseja ehkäisevään ja matalan kynnyksen päihdetyöhön, lähisuhdeväkivallan torjuntaan, siltä suojeluun ja FASD:n ennaltaehkäisyyn. Lisäksi alkoholimainonnan mahdolliset rajat ylittävät vaikutukset suomalaisiin lapsiin ja nuoriin on arvioitava realistisesti digitaalisessa ympäristössä. Toteutuessaan etämyynti olisi rajattava alle 8 %:n juomiin, jolloin ulkomaisille toimijoille sallittaisiin ainoastaan samat oikeudet kuin suomalaisille toimijoille.

Siltaniemi Aki
Ensi- ja turvakotien liitto ry